TAHÂVÎ

Hanefî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Selâme bin Seleme bin Abdülmelik olup, künyesi Ebû Ca'fer'dir. Doğum târihi hakkında farklı rivâyetler vardır. Ancak, 238 (m. 853) târihi tercih edilmektedir. Çünkü, talebesi, İbn-i Yûnus bu târihi bizzat Tahâvî'den (radıyallahü anh) rivâyet etmektedir. Bu târih hakkında daha başka delîller de mevcûttur. Vefâtı hakkında ise; tarihçiler, genelde 321 (m. 933) senesinde ittifâk ediyorlar. Neseb âlimleri (Bir kimsenin soyunun, baba ve dedelerinin kimler olduğu ve onların hâlleri ile uğraşan âlimler) bir şahsı önce kabilesine, sonra o kabilenin hangi kolundan olduğuna, sonra memleketine, sonra da doğduğu köye nisbet ederler. Önce umûmî olandan başlanır, husûsî olana doğru gidilir. Bu bakımdan Tahâvî'ye (radıyallahü anh) Ezdî, Hacerî, Mısrî, Tahâvî denir. Ba'zan buna Cîzî de ilâve edilir. Tahâvî, Ezd kabilesinden olduğu için Ezdî denmiştir. Ezdî, Kahtânîlerden çok tanınmış bir Arab kabîlesidir. Ezd bin Gaus bin Nebt bin Mâlîk'e nisbet edilir. Tahâvî, Ezd kabilesinin Hacer kolundandır. Bu i'tibarla Hacerî denmiştir. Tahâvî'ye Mısır'da doğup, burada vefât ettiği için de Mısrî denmiştir. Cîzî denmesi ise, orada ikâmet ettiğinden dolayıdır. Tahâvî'ye Tahâvî denmesi, Tahâ denen yere nisbetledir. Fakat Mısır'da bu isimle söylenen beş yer vardır. Ancak burada bahsedilen Tahâ'nın Semâlut'un merkezine bağlı olan Tahâ el-A'mide olduğunu tercih edenler vardır.

Tahâvî, soy olarak baba tarafından Ezd kabilesine, anne tarafından Müzeyyine kabilesine bağlıdır. Buradan anlaşılan; Tahâvî'nin aslen Arab olan bir aileye mensûb olduğudur.

Âlimler yetiştiren köklü bir aileye mensûb olan Tahâvî'nin dayısı, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin talebelerinden büyük âlim Müzenî'dir. İmâm-ı Süyûtî, annesinin İmâm-ı Şafiî hazretlerinin ilim meclisine, kadınlar için ayrılan özel yerlerde devam ettiğini bildirmektedir.

Babasını ve büyük âlim dayısı Müzenî'yi 264 (m. 877) yılında kaybeden Tahâvî'nin, kardeşleri olup olmadığı bilinmemektedir. Tahâvî, seyyide bir hanımefendiyle evlenmiş ve bu evlilikten Ali isminde bir oğulları olmuştur.

Bu konuda bilgi veren kitaplar, Tahâvî'nin oğlundan; (Ali bin Ahmed bin Muhammed Tahâvî, Mısır âlimlerindendir) diye bahsetmektedirler. Babasının mezhebi üzeredir, ya'nî Hanefî mezhebindedir. Kureşî tabakâtı da, onun hayatı hakkında bilgi vermektedir.

Tahâvî, soyca asil ve köklü, ilmî hüviyyeti bulunan bir aileye mensûbtur. Bütün bunların, Tahâvî'nin ilmi ve şahsî karakterini kazanmasında büyük te'sîri olmuştur.

Ekseri kanâate göre, Tahâvî ilk derslerini aile ocağında aldı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bu asırda bir çocuğun öğrenmesi gereken, Arapça, fıkıh ve diğer ilimlerle alâkalı kültürü aldı. Sonra o zaman mektep durumunda olan câmide verilen derslere devam etti. Câmide çeşitli derslerin yanında âlet ilimlerinden olan Arapça dilbilgisi, mantık, belagat ve zamanın fen bilgileri ve yüksek dînî ilimleri de okumaya devam etti. Bu arada, dayısı büyük âlim Müzenî'nin derslerinden çok istifâde etti. Ondan Şafiî fıkhını öğrendi. Tahâvî, Müzenî'nin vefâtından sonra, Hanefî âlimlerinden Ebû Ca'fer Ahmed bin Ebî İmrân'dan ilim aldı. Ondan Hanefî fıkhını öğrendi. Âlimlerin hayatlarını anlatan kitaplarda, Ebû Ca'fer Ahmed bin Ebî İmrân için, Tahâvî'nin hocası diye geçer. Tahâvî, ondan çok rivâyette bulunmuştur.

Ebû Ca'fer Ahmed bin Ebî İmrân, 260 senesi civarında Mısır'a gelmişti. O zaman Mısır'da en büyük Hanefî âlimi o idi. Bu büyük âlimin, henüz talebelik devrini yaşıyan Tahâvî üzerinde te'sîri büyük oldu. Tahâvî'ye Hanefî mezhebinin inceliklerine varıncaya kadar çok şeyler öğretti. Tahâvî, yirmi yaşından kırk yaşına kadar, İbn-i Ebî İmrân'dan ayrılmadı. 20 ile 30 yaşları arasında, Ahmed bin Tûlûn ile irtibâtları oldu. Bu arada İbn-i Tûlûn'un takdîrlerini kazandı.

İbn-i Tûlûn, bimâristan (hastane) yaptırmıştı. Bu hastane ve orada bulunan eski bir mescid için vakıf bir arazî vermek istedi. Vakıfname (vakıfla alâkalı belgeleri yazma) işini, Şam kadısı Ebû Hazım üzerine aldı. Ebû Hazım bu belgeleri yazınca, İbn-i Tûlûn'a gönderdi. İbn-i Tûlûn, Mısır'ın meşhûr âlimlerini çağırıp, Ebû Hâzım'ın hazırladığı belgelerde herhangi bir hatâ olup olmadığını incelemelerini istedi. Âlimler belgeleri inceledikten sonra, hiçbir eksik ve hatalı durum yok diye rapor verdiler. Ebû Ca'fer Tahâvî de belgeleri inceledi. Belgelerde hatâ bulunduğunu söyledi. Tahâvî bu sırada daha gençti. Âlimler ondan, hatalı olan husûsu açıklamasını

istediler. Tahâvî, bunu kendisi açıklamak istemedi. Bu defa Ahmed bin Tûlûn, Tahâvî'yi çağırdı. "Madem ki bu hatâyı sen başkalarına açıklamadın, bari bana söyle" dedi. Tahâvî, "Söyleyemem" deyince, İbn-i Tûlûn "Niçin söylemiyorsun" dedi. Bunun üzerine Tahâvî, "Ebû Hazım büyük bir âlimdir. O, bu işin doğrusunu bilir. Bu iş bana kapalı, anlaşılması zor geldi" diye bahânede bulundu. Ahmed bin Tûlûn onun bu düşüncesini beğendi. Ona izin verdi. Git, Ebû Hazım'la mes'eleyi görüş dedi. Tahâvî Şam'a gitti. Onunla mes'eleyi görüştüler. Ebû Hazım da Tahâvî'nin söylediği gibi hazırlanan vakıf belgelerindeki hatâsını gördü. Tahâvî, Mısır'a dönünce İbn-i Tûlûn'un yanına gitti. İbn-i Tûlûn, Tahâvî'ye mes'elenin nasıl olduğunu sordu. Tahâvî de, kendi sözünün doğru çıktığını söylemekten kaçındı.

Bu hâdiseden sonra, Tahâvî'nin İbn-i Tûlûn'un yanındaki kıymeti daha da arttı. Onun terbiyesine ve tevâzusuna hayran kaldı. Çünkü, Ebû Hâzım'ın yazdığı vakıfla alâkalı belgelerdeki hatâ, Tahâvî'nin dediği gibi çıktı. Buna rağmen, edebinin ve hayasının yüksekliğinden dolayı, bununla asla övünmeye kalkışmadığı gibi, üstelik mes'elenin kendi dediği gibi çıktığını da gizlemeye çalıştı. Tahâvî, Şam'a yapmış olduğu bu yolculuğu iyi değerlendirdi. Yolculuğu bir sene sürdü. Yol güzergâhında bulunan Askalan, Gazze ve Şam'da bir çok âlim ile görüştü. Bu yolculuk, bir bakıma onun için ilmî bir yolculuk oldu.

Tahâvî henüz otuzuna varmadan, ilminin çokluğu her tarafa yayıldı. Mühim mes'elelerde onun görüşüne müracaat ediliyor, çeşitli mevzûlarda fetvâlar isteniyordu. Halbuki kendilerinden ilim aldığı hocaları ve asrın seçkin âlimleri de daha hayatta idi.

Tahâvî'nin fazîleti: Tahâvî (radıyallahü anh), hakkın yerini bulması husûsunda hiç müsamaha göstermezdi. Yumuşak huylu olup, herkese güzel muâmelede bulunurdu. İnsanlar hakkında insafla muâmele ederdi. Tahâvî ile İbn-i Harbuveyh arasında ilmî bir münâzara olmuştur. Bir mes'elede her birisi ayrı bir husûsu savunuyordu. Bu durum onların birbirlerine olan saygı ve sevgisini zedelememişti. İbn-i Harbuveyh kadılık makamında bulunuyordu. Kâdılıktan alınınca, Tahâvî'nin oğlu Ali bin Ahmed, babasına müjde vermek için geldi. Bunun üzerine Tahâvî oğluna: "Yazık sana! Bu müjde değil, vallahi ta'ziyedir. Ben ondan sonra mes'eleler üzerinde kiminle müzâkere ederim?" dedi. Bu, Tahâvî'nin yüksek ahlâkına, vekar ve şahsiyetine güzel bir örnektir. Aralarında ilmî bir mes'elede ihtilâf olmasına rağmen, bunu şahsî bir mes'ele yapmamış, bilakis ilmî bir hakîkat olarak kabûl etmiştir.

Tahâvî, zühd (dünyâya düşkün olmamak), takvâ (haramlardan sakınmak) sahibi, güzel huyları kendisinde toplıyan mübârek ve fazîletli bir zâttır.

Âlimlerin hakkında buyurdukları:

Sem'ânî (radıyallahü anh): "Tahâvî, büyük bir fıkıh âlimi, sika (güvenilir) ve yeri doldurulmıyacak bir zâttır."

İbn-i Esîr "Hanefî fıkıh âlim ve imâmlarındandır."

Süyûtî: "Tahâvî, hadîs hafızlarından olup eşsiz eserlerin sahibidir."

İbn-i Nedîm: "Zamanının ilim ve zühd bakımından bir tanesi idi" demektedirler.

Tahâvî birçok ilimde söz sahibi idi. Lügat, nahiv (Arabca dil bilgisi) şiir ve mantıkın yanında; tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm, târih, neseb ilminde eserler vermiştir.

Tahâvî'nin, Ehl-i sünnet vel-cemâat kitabının baş kısmında, i'tikâd ile alâkalı söyledikleri:

"Bu kitap fıkıh âlimlerinden İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed hazretlerinin i'tikâd edip (inanıp bildirdikleri) Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdının açıklamasıdır.

Allahü teâlânın birliğine kısaca şöyle inanırız: Allahü teâlâ birdir. O'nun ortağı ve benzeri yoktur. O, her şeye kâdirdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Başlangıcı ve nihâyeti (sonu) yoktur. Sâdece O'nun dilediği olur. Yarattığı şeylere ihtiyâç duymadan yaratan ve yarattıklarının rızkını güçlüğe düşmeden verendir. Allahü teâlânın, yaratıcı ve terbiye edici sıfatı vardır. O, mahlûkâtı ilm-i ezelîsine muvaffik olarak yaratmıştır. Mahlûkâtın kaderini ta'yin etmiş, onlar için belli ölçüler koymuştur ve ecellerini de ta'yin etmiştir. Her şey O'nun kudreti ve dilemesi ile meydana gelir. Olup bitenler hakkında, ancak Allahü teâlânın dilemesi geçerlidir. O'nun dilediğinden başka, kulların hiçbir irâdesi yoktur. Allahü teâlânın, insanlar için dilediği olur, dilemediği ise olmaz.

Kur'ân-ı kerîm hakkında ise: Kur'ân-ı kerîm Allahü teâlânın kelâmıdır. Allahü teâlâ, onu vahiy sûretiyle Peygamberimize (aleyhisselâm) inzal etti (indirdi). Kur'ân-ı kerîm mahlûk değildir. Allah kelâmıdır. Kim Kur'ân-ı kerîmi dinler ve dinlediği Kur'ânın insan sözü olduğunu iddia ederse, küfre girmiş olur.

Muhammed aleyhisselâm hakkında: Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın seçkin kulu, üstün nebîsi ve kendisinin râzı olduğu resûlüdür. Hazreti Muhammed (aleyhisselâm), Peygamberlerin sonuncusu, müttekîlerin imâmı, peygamberlerin önderi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'ın sevgilisidir. O'nun Peygamberliğinden sonra ortaya atılacak olan her çeşit peygamberlik da'vâsı, sapıklık ve nefsin arzusuna uymaktan ibârettir.

Îmân hakkında: Îmân; dil ile ikrâr, kalb ile tasdîkten ibârettir. Îmân tektir, îmân sahipleri eşittirler. Gerçekte mü'minlerin arasındaki üstünlük ise; takvâ, Allahü teâlâya karşı gelmekten korkmak, nefsânî arzulara uymamak ve daha lâyık olana sımsıkı bağlanmak sûretiyle elde edilir. Mü'minlerin hepsi, Allahü teâlânın dostudur. Allah katında en değerlileri ise; daha itaatkâr olanları ve Kur'ân-ı kerîme en çok uyanlarıdır.

Îmân konuları, Allahü teâlâya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhıret gününe îmân etmek, öldükten sonra dirilmeye, kader ya'nî hayır ve şer, acı ve tatlı herşeyin Allahtan geldiğine inanmaktan ibârettir.

Kader hakkında da: "Kaza ve kader bilgisi, Allahü teâlânın kullarından sakladığı sırlardan birisidir. Allahü teâlâ bu bilgiyi, en yakın meleklerine ve şeriat sahibi Peygamberlerine (aleyhimüsselâm) bile açmadı. Bu bilgi, büyük bir deryadır. Kimsenin bu denize dalması, kaderden konuşması caiz değildir. Kaza ve kaderden konuşmaktan ve bu husûsta düşünmekten çok sakınınız. Allahü teâlâ, ondan konuşmayı yasakladı. Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Allah, yaptığından sorumlu olmaz; kullar ise sorumlu olurlar" (Enbiyâ-23) buyuruldu.

Kitabın son kısmında ise: Allahü teâlâ bizi doğru îmân üzere sabit kılsın, bu îmânla can vermeyi nasîb eylesin. Bizi, bid'at ve dalâlet ehli olanların inandığı bozuk i'tikâddan muhafaza buyursun" demektedir.

Bu risalenin, dört mezhebe mensûb Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdında olanlar arasında seçkin bir yeri vardır. Tâcüddîn Sübkî der ki: "Elhamdülillah, dört mezheb i'tikâd husûsunda birdir. Mücessimeye ve mu'tezileye kaymış olan ba'zılarının dışında, cumhur (ekseriyet) hak üzeredir. Önce ve sonra gelenler, Tahâvî'nin akîdeye dâir yazdığı bu eseri kabûl etmektedirler."

Bu risale üzerine birçok şerhler (açıklamalar) yapılmıştır. Açıklama yapanlardan birisi; Hanefî âlimlerinden Ömer bin İshâk bin Ahmed'dir (v. 773).

Beyân-ı müşkil-il âsâr adlı kitabının mukaddimesinde İmâm-ı Tahâvî buyuruyor ki: "Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmı Peygamberlerinin sonuncusu olarak gönderdi. O'na vahyetmiş olduğu kitapların sonuncusunu indirdi. Bu kitabında, Resûlüne inananları, O'nun sesinden daha yüksek sesle konuşmaktan, O'nun önünde yürümekten men etti. Yine Kur'ân-ı kerîmde meâlen "O kendi nefsinden söylemiyor. Kur'ân, sâde bir vahiydir, ancak vahiy olunur" (Necm: 3-4) buyurularak, Muhammed aleyhisselâmın kendinden konuşmadığı bildirildi.

Yine Kur'ân-ı kerîmde meâlen "Allahın Peygamberi size ne verdi ise alın. Size neyi yasak etti ise onu yapmayın. Allahtan korkun; çünkü Allah çok şiddetli azâb sahibidir"(Haşr-7) diye emretmektedir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde; Resûlullahın yanında, alelade kimselerin yanında durulur gibi durulmamasını emretmektedir. Bunu şu âyet-i kerîmelerde meâlen şöyle emretmektedir: "Ey îmân edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın ve birbirinize bağırır gibi O'na bağırmayın, haberiniz olmadan amelleriniz boşa çıkıverir" (Hucurât-2) ve "Peygamberimizin çağırışını, aranızda birbirinizi çağırış gibi tutmayın (da'vetine hemen koşun ve izinsiz ayrılmayın).İçinizden birbirini siper ederek (savaştan veya hutbeden) sıvışıp kaytaranları Allah muhakkak biliyor. Bunun için, Peygamberin emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir belâ inmekten, yahud kendilerine acıklı bir azâb isâbet etmekten sakınsınlar" (Nûr-63)

İmâm-ı Tahâvî'nin bu kitabı 1333 hicri senesinde Hindistan'da dört cüz hâlinde basılmıştır. Ancak İmâm-ı Kevserî, Hâvi adlı eserinde bu matbû olan eserin, asıl kitabının yarısı bile olmadığını beyân, etmekte ve kitabın aslının İstanbul'daki Feyzullah Efendi Kütübhânesi'nde 273-279 numara ile kayıtlı bulunduğunu bildirmektedir. (Havî sh. 34)

Muhtasar-ı Tahâvî: İmâm-ı Tahâvî, bu kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki: “Bu kitabımı, bilinmemesi özür olmayan ve yapılmamasında ihtilâf bulunmayan fıkıh mes’elelerine göre yazdım. Buradaki mes’eleleri İmâm-ı a’zam, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İmâm-ı Muhammed hazretlerinin bildirdikleri bilgiler üzerine bina ettim. Bu eserimle Allahü teâlânın inâyetine ve fadlına kavuşmayı ümid ettim.” Bu kitab 1370 hicrî yılında Kâhire’de “Dâr-il-kütüb-il-Arabî” basılmıştır. Bu baskının önsözünde diyor ki; “Bu kitab! Hanefî mezhebinde, fıkıhta muhtasar olarak yazılan ana mes’eleleri ve kaynakları, muteber olan rivâyetleri (zâhir-ür-rivâyeyi) ihtivâ eden bir kitaptır”

Tahâvî’nin diğer eserleri:

1. Sünen-üş-Şâfiî

2. Sahîh-ül-Asâr.

3. Şerh-ül-Câmi’-il-Kebîr.

4. İhtilâf-ül-ulemâ

5. El-Vesâ’ya vel-ferâiz

6. En-nevâdir-ül-fıkhıyye

7. Kitâb-ül-eşribe Tahâvî’nin bunlardan başka, daha pek çok eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 107

2) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 232, 272, 1075

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 306

4) El-A’lâm cild-1, sh. 206

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 71

6) Fâideli Bilgiler sh. 41, 36

7) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 298, 568, 674, cild-2, sh. 1046, 1147, 1250, 1326, 1609, 1627, 1728, 1732, 1980

8) Fevâid-ül-behiyye sh. 31

9) Vefeyât-ül-a’yân (Rodosî-zâde) sh. 32

10) Brockelman Gal-1, sh. 170 Sup-1, sh. 293

11) Ebû Ca’fer Tahâvî (Abdülmecid Mahmûd)